

„Prūsai“ iš vidaus

Giedrius KUPREVIČIUS

Išnykusių atminimui,
nykstančių perspėjimui

Prūsai...Kodėl vis grįžtame ir grįžtame į jų likimo erdves?Gal mus audrina ateities netikrumas, kylantis iš dabarties būsenų ir elgsenų, gal istorinės sąžinės sumaištis, o gal - tautos išnykimo baimė?

Operos žanras man pasirodė tinkamiausias būdas ir demokratiškiausia galimybė ieškoti atsakų į šiuos klausimus. Apsisprendimą sąlygojo trys "šaukliai" - Juozo Grušo drama "Herkus Mantas", to paties pavadinimo Marijono Giedrio filmas /1972/, kuriam rašiau muziką, ir Stasio Domarko raginimas - "Klaipėdos muzikiniam teatrui reikia svarbios temos". Ja ir tapo prūsai, kurių likimas žadina ir atmintį, ir susirūpinimą.

Mantiškojo patriotizmo tragizmas, žūtin tautą stumianti Samilio išdavystė, tarp pagoniškų ažuokų ir krikščioniškų kryžių besiblaškančios Kristinos drama, neišvengiamai kintančios religinės doktrinos įtakos - visa tai ryžausi perteikti sujaudinta intonacija, atviru "veristiniu" stiliumi, ryškia emocija.

Ruošiantis darbui ant stalo susikaupė nemažas pluoštas knygų apie prūsus, to meto lietuvius, vokiečius, tų tautų ir žmonių santykius: Norberto Vėliaus "Senovės baltų pasaulėžiūra", Povilo Pakarklio "Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai", Petro Dusburbiečio "Prūsijos žemės kronika", Motiejaus Pretorijaus "Prūsijos įdomybės arba Prūsijos regykla", Anyso Martyno "Senprusių kovos dėl laisvės su vokiečių Riterių ordinu", Luko Davido, Augusto Kocebiu, Vydūno, Johano Foigto,

Simono Grunau, Augusto Abrazaičio, Algirdo Juliaus Greimo, Marijos Gimbutienės ir kitų raštai, studijos, kronikos, apžvalgos, sugretinimai, spėliojimai ir svarstymai.

Tasai šaltinių gausumas, kai kada prieštaringų vertinimų ir faktų antplūdis vertė apsispręsti: arba rašyti operą kaip archeologinę-rekonstrukcinę-reanimacinę studiją, arba - įvertinus visą gautą informaciją - eiti kitu keliu, ne per konkrečius, detalizuotus, autentiškus to meto vaizdus, o per dabartinį mano požiūrį į tai, kas tėra tik istorija. Spekuliuoti tariama pagoniška archaika aš nesiryžau, nes daug ką tektų sukurti iš naujo - šaltiniai ganėtinai skopus. Nesiryžau remtis ir kukliomis to meto kultūros paminklų citatomis. Nusprendžiau žinomą XIII amžiaus įvykį - Didįjį Prūsų sukilimą perteikti taip, kaip jį išivaizdavo neabejotinas lietuviškos ^(scenos) ~~scenos~~ ~~autoritetas~~ Jozas Grušas savo dramoje "Herkus Mantas", tapusioje operos siužeto pagrindu, ir kaip liepė per keletą kūrybos dešimtmečių susiformavusi mano autorinė stilistika, estetika, pasaulėžiūra. Įsivaizdavau, kad "Prūsai" mums modernūs bus tuomet, kai parašysiu priešingą dabar vyraujančiam "avangardui" ir "postmodernizmui" muziką. Tikėjau, kad šiandien modernu ne "Ford" motorų muzika scenoje ar penkių vienu metu veikiančių radijo stočių transliacija, o aistra prisodrinta harmonija, melodija, ir pagarba žanrui. Taip, būtent operos žanras buvo pats svarbiausias kūrybinės atspirties taškas. Būti žanre - taipogi modernu, ypač šiais laikais, kai senokai "kovojuame" su žanrine specifika. Taip kaip negalima modernizuoti aušros ar sutemų, taip ir opera nepakenčia jos dėsnių laužymo. Viena, ką ji leidžia, tai autoriaus pasitikėjimas ir atsidavimas jos kėrams, paklusnumas papročiams ir reikalavimams. Tuomet ji apdovanoja tave meile, ir, jei esi kūrybiškai doras savo ketinimuose - vaisiumi.

Muzika kino filmui "Herkus Mantas", iš kurios keli man svarbūs motyvai "persikėlė" į operos partitūrą, buvo nutolusi nuo istorinės

tikrovės: kalbėjau nykstančių, o ne išnykusių kalba. Manto ir Kristinos scenas lydi ^(nežinomi tiems laikams) leit-instrumentai fagotas ir obojus. Sceną Karaliaučiuje lydi XIII amžiaus melodija "Ateik, Prūsų prince, mes tau nudirsime kailį!". Po šešių šimtmečių tą temą atkartojė žinomoje polkoje Johanas Štrausas. Tuo tarpu lietuvių liaudies žodžiams "Ant kalnelio, ant aukštojo...", kuriuos žūtis valandą gieda prūsai, sukomponavau autentišką melodiją... Skaičių simbolika užšifruota Krivio maldoje, o Sachsės arija "Ateis nauji laikai" remiasi popiežiaus Honorijaus III bulės fragmentu, kiek iškreipta J.S. Bacho "Das wohltemperierte Klavier" pirmojo tomo pirmosios fugos preliudo harmonine seka ir dodekafonine sistema išdėstytos melodijos vystymu. Formos dalykuose žinomas "aukso dalybos" taškas ~~"išpūstas"~~ "pažymi" svarbiausią operos sceną - Samilio išdavystę. Yra ir daugiau "slaptų kodų", kurie, paprasta ausimi gal ir negirdimi, reguliavo tam tikrą kompozicinę ir emocinę tvarką, grindė psichologinę logiką, kitas būtinas reikšmes.

Operos prologe prūsai, nuo scenos žvelgdami į mus, regi nuožmią kovą. Šioje scenoje pabandžiau "persikraustyti" iš d a b a r į t a d a. Ką regėjo tos prūsų moterys, kai jų broliai, sūnūs ir vyrai kovėsi su kryžiuočiais? Ar nesimeldė Perkūnui, Patrimpui ir Pikoliui, ar nekartojo kartu su lietuviais jų dainos apie karą žodžių - "vyrai, stovėkit, tik nedrebėkit, juos pergalekit!"

Žiūrėdamas į klaikų mūsų kartu su jais artėju iš t a d a į d a b a r. Kam visa tai reikalinga? Prūsams? Ar jie kada atgis, judės blaškysis, vėl įniršę kovos, laimės, ir - žus? Kas sekantys? Ir kas išgelbės mūsų likimus: dievai, karaliai, juokdariai?

Jie žiūri į mus. Jie maldauja: "Pergalėkite!"

Tasai prūsų išnykimas ir tos didelės jų gyvenimo aistros mums jau tėra sapnas.

Ir aš sapnuoju Prūsiją, kuri miršta kaskart, kai tik atveriu akis.

Giedris Kuprevičius